

Polemika Krytycznoliteracka w Polsce
pod redakcją Sylwii Panek

TOM 26

THE POZNAŃ SOCIETY FOR THE ADVANCEMENT
OF THE ARTS AND SCIENCES
PHILOLOGICAL AND PHILOSOPHICAL SECTION
PHILOLOGICAL COMMITTEE

Critical Literary Argument in Poland
edited by Sylwia Panek
volume 26

Jolanta Pasterska
Literary Polemics
On the Novel – Second Migration
Over Independence

The polemic presented in the work concerns the clash of swords over the concept of the novel led by *Second Migration Over Independence* circles and had two main aspects. First, in the context of so-called literary engagement and resulted directly from the goals of Polish Migration and the associated conceptual and moral aspects. The other aspect of the conflict was more universal in nature and was tied to discussion of the novel per se – its greatest possible 'largeness' for it to answer the challenges set by a postwar world amidst ruin. In the context of this worldview there occurs both a longing for the Polish migration 'masterpiece' (Epopée in Exile) and the polemic around the form of the novel. The discussion of standpoints is set against a historical-literary outline examined from three main perspectives: generational, aesthetic and that of worldview.

POZNAŃSKIE TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ NAUK
WYDZIAŁ FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNY
KOMISJA FILOLOGICZNA

Polemika Krytycznoliteracka w Polsce
pod redakcją Sylwii Panek
tom 26

Jolanta Pasterska
Spory o powieść
w dyskusjach krytycznoliterackich
drugiej emigracji niepodległościowej

Poznań 2021

WYDAWNICTWO POZNAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK

POZNAŃSKIE TOWARZYSTWO PRZYJACIÓŁ NAUK
UNIwersytet IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU

Główny Redaktor Wydawnictw PTPN
Jakub Kępiński

Recenzent
prof. dr hab. Marian Kisiel

Redakcja językowa i korekta
Wojciech Nowakowski

Projekt okładki
Elżbieta Kidacka

Łamanie
Marlena Roszkiewicz

Publikacja finansowana
w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki”
w latach 2017–2021, nr projektu 11H 16 0131 84

© Copyright by Sylwia Panek, Jolanta Pasterska, Poznań 2021

© Copyright for this edition by Poznańskie Towarzystwo
Przyjaciół Nauk, Poznań 2021

ISBN 978-83-7654-482-3

ISSN 2081-5999

Spis treści

ROZPRAWA WSTĘPNA

O kształt „wielkiej” powieści (na emigracji)	13
1. Rozpoznanie zagadnienia	13
2. Spór o powieściowe arcydzieło	18
3. Kres powieści czy jej nowe odsłony?	46

TEKSTY ŹRÓDŁOWE. ANTOLOGIA

Wykaz tekstów źródłowych	81
Nota edytorska	85

SPÓR O POWIEŚCIOWE ARCYDZIEŁO

W.[acław] A.[lfred] Zbyszewski Dlaczego nasza emigracja nie wydaje wielkiej literatury?	91
Juliusz Sakowski Uroki subiektywizmu	107
Jan Bielatowicz Nieśmiertelna literatura	117
Witold Gombrowicz Bronię Polaków przed Polską	123
Czesław Bednarczyk Laurki i literatura	129
Tymon Terlecki Literatura na emigracji	133
Jan Winczakiewicz Terlecki i Berman	153

Janusz Kowalewski	
Literatura na emigracji	161
Jan Lechoń	
Literatura polska i literatura w Polsce	165
Marian Pankowski	
Czy „obolały emigrant” może być pisarzem-artystą?	177
Jan Lechoń	
[Odpowiedź na artykuł M. Pankowskiego <i>Czy „obolały emigrant” może być pisarzem-artystą?</i>]	181
Michał Sambor	
Literatura na emigracji	183
Tymon Terlecki	
Głos diabelskiego adwokata (w sprawie literatury na emigracji)	195
Gustaw Radwański, Andrzej Busza	
Dialog o języku	209
Jan Darowski	
Nieobecność i Kara	217
Adam Czerniawski	
Polemiki	235
Jan Darowski	
Nieobecność i Kara – Stet	241
Adam Czerniawski	
Parę słów w odpowiedzi Sulikowi i Darowskiemu	247
KRES POWIEŚCI CZY JEJ NOWE ODŚLONY?	
Gustaw Herling-Grudziński	
Bezdroża powieści	251
Janusz Jasińczyk	
Głos pisarza	261
Witold Gombrowicz	
Przedmowa [do <i>Trans-Atlantyku</i>]	273
Józef Wittlin	
Apologia Gombrowicza	283
Tymon Terlecki	
Czy nowy typ powieści katolickiej?	299

Witold Gombrowicz	
[inc.] Proza powieściowa...	307
Czesław Miłosz	
W Polsce 1950 roku	313
Paweł Hostowicz	
Notatnik nieśpiesznego przechodnia	321
Józef Wittlin	
Młoda proza emigracyjna	335
Czesław Miłosz	
Dziennik paryski	345
Gustaw Herling-Grudziński	
Nota o „chorobie powieści”	353
Józef Wittlin	
Pochwała kobiety piszącej	365
Zbigniew Grabowski	
Kontrasty	371
Józef Mackiewicz	
Literatura contra faktologia	375
Wit Tarnawski	
Dokoła zagadnień nowoczesnej powieści	385
Wit Tarnawski	
Myśli o literaturze	397
Gustaw Herling-Grudziński	
[inc.] Powieść umarła...	403
Gustaw Herling-Grudziński	
[inc.] Nowa powieść...	405
Bibliografia	407
Indeks osób	417